

Мирјана Перић

Међуопштински историјски архив Ваљево

УГОСТИТЕЉСКА КОМОРА СРЕЗА ВАЉЕВО - ВАЉЕВО (1952-1962), 1952-1962.

- историјска белешка -

Увод

Угоститељи ваљевског краја почели су са удруживањем давне 1910. године и били су део Ваљевског трговачког удружења по Закону о радњама. Од 1919. године имају самостално удружење под називом Кафанско-механско удружење.

Током свог постојања од 1919. до 1948. године Удружење је често мењало назив што је пре свега било условљено територијом коју је покривало. Од 1920-1938. године послује као Удружење угоститеља за срез ваљевски. У период између 1938. и 1948. године организује се у Удружење угоститеља за срезове Ваљевски, Тамнавски, Колубарски и Подгорски срез¹.

Удружења су након завршетка Другог светског рата наставила са радом у смањеном обиму. Нека су угашена у првим поратним годинама, а најдуже су се одржала удружења занатлија која су укинута Законом о занатству НР Србије из 1950. године. Њихову имовину и обавезе преузеле су новоосноване среске занатске коморе.

Убрзо, поново је исказана потреба за удруживањем занатлија, трговаца, као и угоститеља под новим видом организовања – комора.

I. Историјат Фонда

Угоститељска комора среза Ваљево – Ваљево основана је као Среска угоститељска комора на иницијативу Савета за промет робом НР Србије године. Градски народни одбор Ваљево – Савет за привреду је формирао иницијативни одбор, а Оснивачка скупштина одржана је одржана 24. јула 1952. године², а Угоститељска комора почела је са радом 1. септембра исте године.

¹ Међуопштински историјски архив – Ваљево (у даљем тексту: МИАВ), А.6.1.2.160 Удружење угоститеља за срезове ваљевски, тамнавски, колубарски и подгорски – Ваљево (1919-1948), 1919-1945. Водич МИАВ стр 267.

² МИАВ, А.6.2.2.170. Угоститељска комора среза Ваљево – Ваљево, Записник са седнице оснивачке скупштине Среске угоститељске коморе Ваљево, одржане 24. јула 1952, кут. инв.бр. 9

Уредба о удруживању привредних организација ступила на снагу 1953. године, по којој је сваки срез морао да формира посебне коморе по делатностима ради унапређења производње и робног промета за своју територију.³ Након усвајања те уредбе, НО среза Ваљево је донео одлуку о оснивању Угоститељске коморе среза Ваљево бр. 7902, од 30. априла 1954. године.⁴ Ова комора је најпре покривала територију Ваљевског и Тамнавског среза, а исте године су јој се прикључили угоститељи Колубарског, Љишког, Подгорског и комора среза Лазаревац, која се прикључила након укидања Среза Лазаревац 1957. године.⁵

Угоститељска комора је самостална друштвена организација која је радила на основу одредаба Статута и прописа Уредбе о трговинским и угоститељским коморама и другим правним прописима. Угоститељска комора среза Ваљево је имала задатак да ради на унапређењу угоститељства, да даје мишљења и обавештења својим члановима, да учвршћује њихов пословни морал, да се бави уздизањем и усавршавањем угоститељских радника, да води евиденцију угоститељских предузећа и радњи и да заступа интересе чланова Коморе.

Чланство у Комори се стицало пријављивањем, а коначну одлуку о пријему доносио је Управни одбор. Чланови Коморе су били државна и приватна предузећа и радње, као и привредне организације које су пословно биле везане за рад угоститељства, као нпр. Пивара – Ваљево, туристичка предузећа и друга.

Угоститељска комора није била у могућности да својим члановима пружи неку већу финансијску помоћ, и њена помоћ члановима већином се сводила на писану подршку. Она се бавила и проблемима неконтролисаног и бесплатног рада, као и неконтролисаним продајом пића на пијаци, војним објектима, милицији и приватним стамбеним зградама.

Угоститељска комора је правно лице у чију су Скупштину била уклањена следећа предузећа: „Слога“ – Ваљево, „Пролеће“ – Ваљево, „17. Јануар“ – Уб, „17. Септембар“ – Лајковац, „Слобода“ – Љиг и „Колубара“ – Лазаревац.

Поред Скупштине органи Коморе су и Управни и Надзорни одбор.

Скупштину коморе су сачињавали представници чланова Коморе, Управни и Надзорни одбор, који је изабран од чланова Скупштине, председник и секретар.

Оснивачка скупштина је одржана 24. јула 1952. година у просторијама Синдиката, а у њеном раду је учествовало 9 делегата из Ваљева, 3 делегата из Уба, из Љига 2 делегата, из Лазареваца 4 делегата, док Осе-

³ Сл. лист ФНРЈ бр. 54/53

⁴ МИАВ, Угоститељска комора среза Ваљево – Ваљево, Одлука НОС Ваљево бр. 7902, од 30. априла 1954, кут. инв. бр. 9

⁵ Сл. гласник НР Србије, бр. 27/1957

чина није упутила свог делегата иако су благовремено били обавештени. На тој скупштини је најпре утврђено радно представништво од три члана - записничара и два оверивача записника, затим је изабрана верификациона комисија, прочитан је реферат о значају Коморе, изнет је предлог нацрта и усвајање Статута и Пословника коморе, изнет је предлог прихода и расхода коморе и изабран је Управни и Надзорни одбор, као и делегата за републичку скупштину.

Већ наредне, 1953. године, анализом извештаја о раду Угоститељске коморе Ваљево⁶ за протеклу годину изнет је податак да је већина угоститељских предузећа у претходној години пословало рентабилно. Као основни разлози за такве резултате наведени су: несебично залагање колектива у разумевању оправданих захтева угоститељских предузећа од стране државних органа и олакшању извесних обавеза према заједници. Као једну од тих олакшица навели су смањење пореза на промет алкохолних пића и смештаја, смањење тарифе на утрошак електричне енергије, смањење стопе камате на обртна средства и укидање пореза на ресторанске услуге. Тиме су се сва угоститељска предузећа усклађивала према датој ситуацији, одређујући тиме своје место у ланцу развоја привреде.

Комора је упутила предлог Управном одбору среске угоститељске коморе у Ваљево, 21. јануара 1953, да се назив „Среска угоститељска комора – Ваљево” измени у Угоститељска комора за срезове: Ваљевски, Подгорски, Колубарски, Тамнавски, Љишки и град Ваљево, обзиром да је Комора преузела улогу друштвеног управљања угоститељством и угоститељским објектима на територијама наведених срезова.

Довољно је напоменути да је кроз Ваљево, седиште среске угоститељске Коморе, у 1954. години прошло 12.746 домаћих и 81 страни путник и да су добар део свог времена проводили на Дивчибарама, било у пролазу или на летовању или зимовању. Тада се услед смањених смештајних капацитета на свим дестинацијама приступило адаптацији хотела „Бранковина“ у Ваљево, пошто је “Крушик” издвојио већу суму новца да се овај посао заврши.

На седмој седници одржаној 9. децембра 1953. у чланство Коморе примљена су угоститељска предузећа „Напредак“ и „Будућност“ из Лазаревца.

Скоро сва државна угоститељска и туристичка предузећа правилно су схватила потребу приступања у своју стручну организацију, док су остали власници објеката задружног, друштвеног и власништва ЈНА запоставили овај вид удруживања иако им је на то правовремено указано.

Највећи и најчешћи проблеми који су се јављали код угоститељских предузећа су што нису поклањала већу пажњу проблемима друштвене

⁶ МИАВ, Угоститељска комора среза Ваљево – Ваљево, Годишњ извештј о раду за 1952, кут. инв. бр. 9

исхране и отварању народних кухиња и недостатку савремених машина и опреме, крутости прописа о њиховом коришћењу, као и преузимању појединих апарата за точење пива од приватних власника приликом ликвидације приватног сектора. Такође велики проблем у пословању угоститељских предузећа били су кредити за стална обртна средства, у време пуне сезоне, када је требало ангажовати највећа средства, па је тај проблем најчешће решавала Народна банка ФНРЈ.

Проширивањем друштвеног управљања током 1957. године на Комору је пренета надлежност за квалификоване и полуквалификоване раднике, за одржавање испита, издавање уверења о положеним испитима, као и давање мишљења и сагласности за оснивање приватних угоститељских радњи⁷. За тај посао су јој била потребна значајна средства која је требало да обезбеди срески фонд за кадрове, који је формиран половином 1957. године.

Развој индустрије захтевао је све већи број угоститељских објеката, нарочито у индустријским центрима, а пораст истих се остваривао све до 1956. године када су се отварали већином објекти за точење пића. У то време није поклањана пажња отварању објеката друштвене исхране – радничко службеничких ресторана и мензи, па су тај проблем покушала да ублаже предузећа „Крушик“ и „Видрак“, која су у свом кругу оформиле мензе са једним оброком. Угоститељска предузећа „Пролеће“ и „Слога“ су својим абонентима давала значајне попусте у пићу и храни, па су тим стопама кренула и остала угоститељска предузећа у срезу. Тиме није решен проблем јефтине друштвене исхране, па Народни одбор оснива угоститељску радњу „Исхрана“, којој даје карактер друштвене исхране, али се она претворила у чисту комерцијалну привредну организацију. Поред ових проблема јавља се и проблем смештајних капацитета, који ни близу не задовољавају потребе Ваљево. Примера ради Ваљево је у 1939. години, са око 11.000 становника, имало 31 објекат за прихват гостију са 253 постеље, а 1957. године са 22.000 становника град је имао само два хотела и једно преноћиште које није радило – укупно 77 постеља.

Укидањем Среза Лазаревац 1957, Угоститељска комора среза Ваљево је преузела послове укинуте коморе Лазаревац.

Током 1958. године Комора се бавила издвајањем 12 угоститељских радњи, мањег значаја, из састава постојећих угоститељских предузећа, у самосталне угоститељске радње са паушалним исказивањем обавеза према друштвеној заједници. На тај начин се створило једно јако угоститељско предузеће, које је могло да се снабде савременом опремом, чиме се у мноме побољшало стање угоститељства.

⁷ Исто, исто, Програм рада и проблеми Угоститељске коморе среза Ваљево у 1957, кут. инв. бр. 9

Крајем 1958. године постојало је 5 угоститељских предузећа са радњама у свом саставу, а самосталних угоститељских радњи са паушалним начином обрачуна обавеза према друштвеној заједници било је око 23, земљорадничке задруге су такође имале 23 угоститељска објекта која су називана задружним механама, разне друштвене и спортске организације имале су 7 својих објеката, у војном власништву радила су 3 објекта, приватни сектор власништва у угоститељству је у 1958. години пословао са 55 објеката од којих 3 кухиње, 32 гостионице и 20 крчми.

Тих година почела је градња два хотелска павиљона на Дивчибарима, 30 камп кућица а у центру је подигнут ресторан са одговарајућим капацитетом.

У остала излетишта на подручју среза спадају: Петничка пећина, манастир Ђелије, Брежђе, Ставе-Ива, Пецка, Каменица-Миличиница, Крчмар, Мионица, Ракари-Топлица, Гола Глава, Белановица, Рајац, Боговађа. Сва излетишта, осим Дивчибара и Рајца, могла су да се користе само за једнодневне излете.

Током 1959. године Угоститељство среза Ваљево одвијало је своје пословање кроз неколико организационих облика: 1) предузећа са радњама у саставу, 2) самосталне угоститељске радње са изборним органима управљања, 3) самосталне угоститељске радње уз прихват правила, 4) пословне јединице привредних и друштвених организација, и 5) приватне радње.

На основу Закона о образовању јединствених привредних комора⁸, којим је престала важност принципа гранског удруживања привредних организација у коморе се интегришу привредни субјекти на савезном, републичком и среском нивоу. Привредна комора среза Ваљево је основана од постојећих среских комора и задружног савеза са територије Ваљевског среза. Од 30. септембра 1962. године⁹ престаје да ради Угоститељска комора среза Ваљево и од тада ради под именом Секција за угоститељство и туризам при Привредној комори среза Ваљево.

Података о даљем раду и развоју угоститељства има у архивској грађи Регионалне привредне коморе, чија грађа није преузета у Архив.

Удружење угоститеља ваљевског краја својим деловањем покривало је добар део северозападне Србије. У току четири и по деценије постојања (од 1910. до 1962, са паузама) у територијалном погледу догодиле су се само две значајне промене – укинута су срезови, а Лазаревачка општина се одвојила од Среза Ваљево и укључила у престоничку Комору града Београда.¹⁰

⁸ Сл. Лист ФНРЈ бр. 22/62

⁹ МИАВ, Угоститељска комора среза Ваљево – Ваљево, Записник са седнице Управног одбора одржане 28. септембра 1962, на којој је поднета информација о престанку са радом Угоститељске школе са 30. септембром 1962, књ. инв. бр.11

¹⁰ Здравко Ранковић: „Регионална привредна комора Ваљево“, Ваљево, 2008, стр. 23

II. Начин сређивања и стање архивске грађе

Архивска грађа Угоститељке коморе среза Ваљево је преузета од Основне привредне коморе Ваљево записником бр. 01-198/3, од 8. маја 1972. године – Књига пријема бр. 204. Преглед, попис и излучивање безвредног регистратурског материјала урађен је крајем марта 1997. године, након чега је по класификационој шеми извршено сређивање фонда. Приликом сређивања коришћен је принцип слободне провенијенције. Овај принцип сређивања је изабран због степена очуваности фонда (око 60%) и садржине архивске грађе и да би грађа била доступнија истраживачима. Преписка је сређена по деловодном броју и хронолошки, а део фонда је сређен тематски на групе и подгрупе по садржини документа, а у оквиру њих хронолошки или по азбучном реду.

Регистратурско пословање је било централизовано. Сва приспела и решена акта евидентирана су и заведена у деловодне протоколе, хронолошки. Поверљивих и строго поверљивих аката није било, па ни таквих протокола. Прегледом деловодних протокола утврђено је да нису вођени регистри. У деловодним протоколима нема шифри организационих јединица. Осим деловодних протокола фонд поседује књиге записника Скупштине коморе, записника Председништва, Управног и Надзорног одбора, Матичну књигу, општу архиву коју чине разни записници, нормативна акта, решења, извештаји, дозволе и одобрења за отварање друштвених и приватних радњи и предузећа, преписку, спискове, персоналну и финансијску документацију у којој има завршних рачуна, платних спискова и грађевинских пројеката.

Фонд је сређен по следећој класификационој шеми:

Прву групу чине: књиге

Другу групу чине: *Општа архива*, а у оквиру ње подгрупе, односно тематске целине: **А.** Записници, **Б.** Извештаји **В.** Нормативна акта (статути, правилници, пословници, одлуке), **Г.** Решења, дозволе, одобрења; **Д.** Образовање угоститељских радника (сређена по азбучном реду), **Ђ.** Одлуке и приступнице у Угоститељску комору, **Е.** Преписка (сређена хронолошки, по деловодном броју).

Трећу групу чини финансијска архива: **А.** Завршни рачуни, **Б.** Предрачуни прихода и расхода, **В.** Платни спискови и грађевински пројекти). Платни спискови за 1953. и 1960. годину нису потпуни.

Упоредо са пословима систематизације урађена је техничка обрада (скидање спајалица, печатање, исписивање кошуљица и израда унутрашњих и спољашњих листа за сваку кутију), прикупљани су важни подаци за историјат фонда, копирана су важна документа која су приложена у досије фонда и на крају је урађен сумарни инвентар. Сумарни инвентар прати класификациону и шему. У рубрици напомена

СИ наведена су најважнија акта која се тичу оснивања, промена назива, организационих промена, територијалне надлежности Удружења, као и нека акта која могу бити од значаја за завичајну историју и истраживаче (нпр. историјат ваздушне бање Дивчибаре за период 1925-1954).

Фонд садржи грађу за период 1952-1962 – 8 књига и 7 кутија списа (0,95 м)

Књиге 1952-1962 (сређене су по врсти, у оквиру врсте по хронологији)

- Записници Скупштине коморе 1953-1959, 1 књига
- Записници Управног и Надзорног одбора и Председништва 1952-1962, 2 књиге.
- Деловодни протоколи 1952-1959, 4 књиге
- Матична књига 1952-1962, 1 књига

Списи 1952-1962;

- Разни записници, нормативна акта, решења, извештаји, дозволе и одобрења за отварање друштвених и приватних радњи и предузећа 1952-1962, 2 кутије.
- Преписка (сређена по деловодном броју) 1952-1962, 4 кутије
- Завршни рачуни, платни спискови, грађевински пројекти 1952-1962, 1 кутија.

Грађа садржи податке о оснивању, реорганизацији и престанку са радом; записнике органа управљања, извештаје о раду, историјат ваздушне бање Дивчибаре за период 1925-1954, податке о хотелима на територији Среза Ваљево, завршне рачуне, платне спискове и друго.

Фонд има 15 инвентарних јединица. За 7 кутија урађене су унутрашње и спољашње листе (етикете), а за 8 књига само спољашње. Спољашња листа садржи назив Архива, назив фонда, распон година и врсту архивске грађе према класификационој шеми. Унутрашње листе су детаљније, и поред наведених општих података, у њима је написан кратак садржај појединих предмета. Оне су одложене у досије фонда и у архивске кутије. Досије фонда је уређен према обрасцу досијеа фонда: Записник о преузимању архивске грађе, Образац О-5 – Досије фонда; Образац О-1 – Општи инвентар; Решење о утврђивању културног добра, Записник о примопредаји архивске грађе и регистратурског материјала (записник о шкартирању не постоји, јер је извршено занемарљиво шкартирање), Сумарни инвентар са прелиминарном историјском белешком.

Обавештајна средства: сумарни инвентар, деловодни протоколи и историјска белешка.

Нова сигнатура фонда према структурној шеми Водича МИАВ из 2004. је А.6.2.2.170, а стара сигнатура је II-C 51.

Фонд не поседује микрофилмована документа.

Архивска грађа фонда коришћена је за писање историјата о ваљевским кафанама, као и за приређивање пригодних изложби. Последња је била августа месеца 2012. године у оквиру Тешњарских вечери, под називом “Ваљевске кафане”.

Извори и литература

Извори

Међуопштински историјски архив – Ваљево

Фонд: А.6.1.2.160 Удружење угоститеља за срезове ваљевски, тамнавски, колубарски и подгорски – Ваљево (1919-1948), 1919-1945.

Фонд: А.6.2.2.170. Угоститељска комора среза Ваљево – Ваљево (1952–1962), 1952–1962, кут. инв.бр. 9, 11

Литература

- Група аутора: „*Занатство у ваљевском крају и друге самосталне привредне делатности*“, Удружење самосталних занатлија, угоститеља и ауто-превозника Ваљево и други, Ваљево, 1977.
- Бајић, Драгутин: „*Ваљевске кафане*“, Ваљево, 1995, 58.
- Здравко Ранковић: „*Регионална привредна комора Ваљево*“, Ваљево, 2008, стр. 23

Штампа

- Сл. лист ФНРЈ бр. 54/53
- Сл. Лист ФНРЈ бр. 22/62
- Сл. гласник НР Србије, бр. 27/1957